

ÇANAKKALE VE ÇEVRESİNDE DOĞAL YAYILIŞ GÖSTEREN BAZI POTANSİYEL BOYA BİTKİLERİ

Ahmet GÖNÜZ

Aslı AKSOY

Ersin KARABACAK

**Onsekiz Mart Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Biyoloji Bölümü
Çanakkale/TURKEY**

**Onsekiz Mart Üniversitesi
El Sanatları Araştırma ve
Uygulama Merkezi
Çanakkale/TURKEY**

**Onsekiz Mart Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Biyoloji Bölümü
Çanakkale/TURKEY**

ÖZ: Bu çalışmada Çanakkale ve çevresinde doğal yayılış gösteren ve boyar madde özelliği taşıyan bitki taksonlarının familyalara göre dağılımları ve renk özelliklerinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. 2000-2003 yılları arasında gerçekleştirilen arazi çalışmalarında toplanan bitki örneklerinden bir çoğunun farklı kısımlarının farklı boyama özellikleri gösterdikleri belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çanakkale, boyar madde, boya bitkileri.

SOME NATURALLY DISTRUBUTED POTENTIAL DYE PLANTS AROUND ÇANAKKALE

ABSTRACT: This study aims to identify the color properties and their distributions according to the families of the plant taxons having the feature of dyeing susbtance and carrying the natural distribution around Çanakkale. It was determined that the different parts of most of the plant samples that have been collected in the land studies carried out between the years 2000 and 2003 have shown different dyeing properties.

Keywords: Çanakkale, dyeing susbtance, dye plants.

GİRİŞ

Günümüzde özellikle gelişmiş ve refah düzeyi yüksek ülkelerde, doğal boyalar kullanılarak boyanmış halı, kilim ve tekstil ürünlerine büyük talep vardır. Doğal boyalar sadece halı ve kilim iplerinin boyanması ve tekstil sanayinde değil gıda maddelerinin boyanmasında da önem kazanmıştır. Bu boyaların çoğu bitkilerden elde edilmesine karşın bu bitkilerin tarımı yurdumuzda yapılmamaktadır. Giderek artan talep ise doğadan toplama ile karşılanmaktadır (Anonim, 2003).

Boya bitkileri ve boyama özellikleri ile ilgili kaynaklara bakıldığında çok çeşitli araştırmaların gerçekleştirildiği görülmüştür. Örneğin Aksoy ve Aytaç (2004), Çanakkale-Ayvacık yöresinde halk tarafından kullanılmakta olan boya bitkilerinin tanımları üzerine özet bilgiler vermişler ve yöre için doğal boyamanın önemine değinmişlerdir.

Thompson (1986), Deniz (2005), Çanakkale ili Ayvacık ilçesinde halkın halı ve diğer düz dokuma yaygı ipliklerini boyamada kullandığı boya bitkileri ve boyama tekniklerinden bahsetmişlerdir.

Öztürk ve Aksoy (2000), Çanakkale ilinden toplanmış *Hypericum triquetrifolium* taksonunun, yine yöreye ait yün iplikleri kullanarak, laboratuvar ortamında boyar madde özelliğini ve ışık ile yıkama haslıklarını tespit etmişlerdir.

Uysal (1991), Çanakkale ilindeki bazı boya bitkilerini inceleyerek morfolojisi, kronolojisi ve boyamacılıkta kullanılması üzerine çalışmıştır.

Adrosko, (1971), Grierson (1989), doğal boyalar ve ev boyamacılığı ile ilgili bilgiler vermişlerdir.

1930'lu yıllardan günümüze değin bir çok araştırmacı Türkiye'de yöresel kumaş ve halı ipliklerinin boyanmasında kullanılan çeşitli doğal boyar maddeler ve halk tarafından uygulanan boyamacılık teknikleri ile ilgili araştırmalar yapmışlar ve bunları yayınlamışlardır [Anonim, (1947); Bayatlı, (1957); Baylav, (1963); Baykara, (1964); Eren, (1977); Öztürk, (1982); Uslu, (1982); Eyüboğlu ve ark., (1983); Bodur, (1984); Öztürk, (1988); Uğur, (1988); Anonim, (1991); Gündüz, (1993); Öztürk, (1997); Baykara, (1998)].

Son yıllarda çeşitli araştırmacılar tarafından doğal boyamacılık ile ilgili çalışmalar laboratuvar şartlarında gerçekleştirilmiş olup, bitkilerin haslık değerleri, farklı materyaller üzerinde gösterdikleri etkiler araştırılmıştır [Korur, (1937); Eşberk, (1939); Eşberk, (1945); Köşker, (1945a); Köşker, (1945b); Köşker, (1945c); Eşberk, (1947); Eşberk ve ark., (1952a); Eşberk ve ark., (1952b); Harmancıoğlu, (1955); Enez, (1987); Seventekin ve Gülümser, (1987); Seventekin, (1989); Duran, (1992); Arlı ve ark., (1995); Yazıcıoğlu ve Erdoğan (1995); Karadağ, (1997); Aytaç, (1999); Kayabaşı ve ark., (1999); Khanna ve Dedhia (1999); Yazıcıoğlu ve ark., (1999)].

Mert ve ark., (1992), doğal boyamacılıkta kullanılan bazı boya bitkilerinin botanik özelliklerini araştırmışlardır.

İnsanın tarihsel gelişim sürecinde en eski zamanlardan bu yana hayvansal, bitkisel ve mineral kökenli doğal boyar maddelerden yararlandığı bilinmektedir. Bunların içinde doğada en fazla bulunan, renk seçeneği en çok olan ve kullanım açısından en kolay olanı, bitkilerden elde edilen doğal boyar maddeler olmuştur. Anadolu bu bitkisel boyar maddelerden yana çok zengin bir coğrafyada bulunduğu için doğal boyalarla boyamacılık geçmişte ülkemizin yurt dışında tanınmasını sağlayan nedenlerden birini oluşturmuş, bitkisel boyar maddeler özellikle Türk toplumunun geleneksel sanatlarından biri olan halı ve düz dokuma yaygılarında kullanılan ipliklerin boyanmasında kullanılmıştır.

Bitkisel boyalarla boyanmış bir dokumadaki renkler, o dokumanın yapıldığı yörenin bitki örtüsü hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar. Bir yörede doğal boyamacılıkta yaygın olarak kullanılan bir bitkinin, diğer bir yörede kullanılmadığı görülebilir. Bu durumda ya bu bitkinin o yörede yetişmediği veya az yetiştiği yada o yörede aynı bitkinin renklerini veren daha üstün vasıflara sahip başka bitkilerle farklı boyama reçetelerinin uygulandığı, daha büyük bir ihtimalle ise bu bitkinin doğal boyamacılıkta kullanımının yöre halkı tarafından bilinmediği veya geçmişte kullanıldıysa bile babadan oğla sözlü olarak geçip, yazılı olarak kaydedilmediği için unutulduğu düşünülebilir.

Bir kısmı yukarıda vurgulanan sebeplerle ülkemizde doğal boyamacılığın gündün güne yitmesine yol açmakta ve konuya yeni çözüm yolları getirilmesine gerek duyulmaktadır.

Bu çözüm yollarından ilki ülkemizde gittikçe azalan ve doğal boyamacılıkta önem taşıyan bazı boya bitkilerinin tekrar kültürlerinin yapılmasıdır.

İkinci yol; ülkemiz coğrafyasında bol miktarda yer alan dünyada bu alanda kullanımı bilinen fakat ülkemizde bu güne kadar doğal boyamacılıkta kullanılmamış bazı bitkilerin tespit edilip, bu boyar madde potansiyelinin değerlendirilmesidir.

Bu çalışmada Çanakkale ve çevresinde bulunan kullanımı halk tarafından bilinen ve bilinmeyen boyar madde potansiyelinin saptanması amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Bu çalışma için; doğal boyar maddeler, halı-kilim ve diğer düz dokuma yaygılar, botanik, farmakobotanik, eczacılık, ziraat alanlarında kaynak taraması yapılarak öncelikle Türkiye ve dünyada kullanılan bitkisel boyar maddelerin tespit edilmesi yoluna gidilmiştir. İncelenen kaynaklarda yaklaşık 380 taksonun dünyanın

çeşitli yerlerinde doğal boyamacılıkta kullanıldığı, büyük bir kısmının ise ülkemizde doğal olarak yetiştiği halde doğal boyamacılıkta kullanılmamış olduğu saptanmıştır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü ve El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi arasında işbirliği yapılarak bu bitkilerden Çanakkale ve civarında yetişmekte olanları tespit edilmiştir (Davis, 1965-1985, 1988) Keza listelenen taksonların bir bölümünün verdikleri renkler, tarafımızca gerçekleştirilen denemelerde kaynak veriler ile kıyaslanarak sınınanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmamızda 53 Familyaya ait 134 takson belirlenmiştir. Çanakkale ve çevresinde boyar madde potansiyeli olan bitkiler, bitkilerin yaygın isimleri, Latince isimleri, boyar madde olarak verdiği renk, Davis'in eserlerinden de (Davis, 1965-1985, 1988) yararlanılarak Çizelge halinde sunulmuştur (Çizelge 1). Yörede bu bitki türlerinin hemen hepsinin doğal yayılışının olmasına rağmen halk tarafından henüz çok azının kullanıldığı gözlenmiştir. 53 familya ve 134 takson olarak belirlenmiş olan boya bitkilerinden yalnızca 11 familyaya ait 19 taksonun yörede kullanıldığı izlenmiştir. Yoğun olarak kullanılan taksonlar çoğunluk Asteraceae familyasına ait olan *Anthemis austriaca*, *A. chia*, *A. cotula*, *A. cretica*, *A. pseudocotula*, *A. tictoria* olarak belirlenmiştir. Diğer familyalar ve taksonlar ise; Fagaceae (*Quercus* spp.), Juglandaceae (*Juglans regia* L.), Liliaceae (*Allium cepa* L.), Moraceae (*Morus alba* L.), Punicaceae (*Punica granatum* L.), Rosaceae (*Cydonia vulgaris* Pers.), Rubiaceae (*Rubia tinctorum* L.), Salicaceae (*Salix alba* L.), Verbenaceae (*Vitex agnus-castus* L.) ve Vitace (*Vitis vinifera* L.) şeklindedir.

Halk tarafından yün ipliklerinin boyanmasında kullanılan bu taksonlardan; Papatya (*Anthemis sp.*) türlerinin çiçek başlarının, meşe (*Quercus sp.*) türlerinin meyve kadehlerinin, cevizin (*Juglans regia*) yaprak ve dış gövde kabuklarının, soğanın (*Allium cepa* L.) kuru dış kabuklarının, narın (*Punica granatum* L.) meyve kabuklarının, kökboyanın (*Rubia tinctorum* L.) köklerinin, ayva (*Cydonia vulgaris* Pers.), dut (*Morus alba* L.), ak söğüt (*salix alba* L.), hayıt (*Vitex agnus-castus* L.) ve asmanın (*Vitis vinifera* L.) yapraklarının kullanıldığı gözlenmiştir.

Yörede sarı renk eldesi için; Papatya (*Anthemis sp.*) türlerinin çiçek başları, soğanın (*Allium cepa* L.) kuru dış kabukları, ayva (*Cydonia vulgaris* Pers.), dut (*Morus alba* L.), ak söğüt (*salix alba* L.), hayıt (*Vitex agnus-castus* L.) ve asmanın (*Vitis vinifera* L.) yaprakları, yeşil renk eldesi için cevizin (*Juglans regia* L.) yaprak ve dış gövde kabukları kullanılmaktadır. Yeşil renk eldesi için bir diğer metotta sarı veren bitkilerin sentetik indigo ile tekrar boyanmasıdır. Meşe (*Quercus sp.*) türlerinin meyve kadehleri yörede tetra adı verilen yeşil-kahve ve siyah renklerin eldesinde kullanılmaktadır. Kök boyanın (*Rubia tinctorum* L.) yörede kırmızı boyamalar için,

aslında sarı renk veren narın (*Punica granatum*) ise kökboya ve odun külü ile birlikte mor renk eldesinde kullanıldığı görülmektedir. Mavi renk yörede sentetik indigo ile boyanmaktadır.

Çizelge 1. Çanakkale ve çevresinde yayılış gösteren bazı potansiyel boya bitkileri.
Table 1. Some potential dye plants distributed around Çanakkale.

Familya ve alt tür adı Family and sub-species (ssp.)	Türkçe adı Turkish name	Renk veren kısımları Dyeing part	Renk Colour	Literatür bildirişleri Literature list
ACERACEAE (Akçaağaçgiller)				
<i>Acer platanoides</i> L.	Çınar yapraklı akçaağaç Norway maple	Gövde, dallar kabuklar, kuru meyveler Stem, branches, barks, fruits	Sarı, kahverengi Yellow, brown	Adrosko, 1971; Wigginton, 1973; Grierson, 1989; Anonim, 1991.
<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	Dağ akçaağacı Sycamore maple	Tohumlar, yaprak ve dallar, gövde ve dal kabukları Seeds, leaves and branches, stem and branches barks	Haki, kahverengi Khaki, brown	Adrosko, 1971; Wigginton, 1973; Grierson, 1989; Anonim, 1991.
ANACARDIACEAE (Sumakgiller)				
<i>Pistacia palaestina</i> Boiss.	Menengeç Pistachio tree	Yapraklar Leaves	Sarı, gri mor Yellow, greyish purple	Eyüboğlu ve ark., 1983.
<i>Rhus coriaria</i> L.	Derici sumağı Elm-leaved sumach	Meyve ve yapraklar Fruits and leaves Dal kabukları Branch barks Kök ve meyve Root and fruit	Siyah Black Sarı Yellow Kırmızı Red	Anonim, 1991.
ASTERACEAE (Papatyagiller)				
<i>Anthemis austriace</i> L.	Papatya Daisy	Çiçek başları Flower heads	Sarı Yellow	Uysal, 1992.
<i>Anthemis chia</i> L.	Beyaz papatya White daisy	Çiçek başları Flower heads	Sarı Yellow	
<i>Anthemis cretica</i> L.	Camomille de montagne	Çiçek başları Flower heads	Sarı Yellow	Uysal, 1992.
<i>Anthemis pseudocotula</i> Boiss.	Common chamomile	Çiçek başları Flower heads	Sarı Yellow	Uysal, 1992.
<i>Anthemis tinctoria</i> L.	Boyacı papatyası Golden chamomile	Çiçek başları Flower heads	Sarı Yellow	Uysal, 1992.
<i>Artemisia vulgaris</i> L.	Adi pelin Common wormwood	Çiçekli toprak üstü kısımları Flowers and aerial parts	Koyu kahve, siyah Dark brown, black	Grierson, 1989; Macintyre, 1999.

Çizelge 1. devamı.
Table 1. continued.

Familya ve alt tür adı Family and sub- species (ssp.)	Türkçe adı Turkish name	Renk veren kısımları Dyeing part	Renk Colour	Literatür bildirişleri Literature list
<i>Chrysanthemum segetum</i> L.	Yabani krizantem Corn marigold	Çiçekli toprak üstü kısımları Flowers and aerial parts	Sarı Yellow	Rodale's, 1987; Grierson, 1989.
<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop.	Köy göçüren Creeping thistle	Toprak üstü kısımları Aerial parts of plant	Sarı Yellow	
<i>Helichrysum stoechas</i> (L.) subs. <i>Barrelieri</i>	Altın çiçeği Gold beetle	Toprak üstü kısımları Aerial parts of plant	Sarı Yellow	Oğuz, ve ark., 1987.
<i>Inula viscosa</i> (L.) Aiton.	Yapışkan anduz otu	Kökleri Roots	Sarı Yellow	Enez, 1987.
<i>Senecio vulgaris</i> L.	Adi kanarya otu Common groundsel	Çiçekli toprak üstü kısımları Flowers and aerial parts	Yeşil/sarı Green yellow	Eyüboğlu ve ark., 1983; Grierson, 1989.
<i>Solidago virgaurea</i> subs. <i>virgaurea</i> L.	Altın başak Goldenrod	Çiçekli toprak üstü kısımları Flowers and aerial parts	Sarı Yellow	Grierson, 1989.
<i>Sonchus arvensis</i> L.	Eşek marulu Perennial sowthistle	Çiçekli toprak üstü kısımları Flowers and aerial parts	Sarı Yellow	Grierson, 1989.
<i>Sonchus asper</i> L.	Dikenli eşek marulu Spiny sowthistle	Çiçekli toprak üstü kısımları Flowers and aerial parts	Sarı, marul yeşili Yellow, green of lettuce	Grierson, 1989.
<i>Tussilago farfara</i> L.	Öksürük otu Colts foot	Yapraklar Leaves	Sarı Yellow	Grierson, 1989.
ARALIACEAE				
<i>Hedera helix</i> L.	Duvar sarmaşığı English ivy	Meyveler Fruits	Soluk gül Pale rose	Grierson, 1989.
		Çiçekler Flowers	Sarı Yellow	
		Yapraklar Leaves	Grimsi yeşil Greyish green	
BERBERIDACEAE (Hanım tuzluğugiller)				
<i>Berberis vulgaris</i> L.	Kadın tuzluğu Barberry	Kök, odun, filiz ve kabuklar, meyveler Root, wood, shots and barks, fruits	Sarı Yellow	Harmancıoğlu, 1955; Rodale's, 1987.

Çizelge 1. devamı.
Table 1. continued.

Familya ve alt tür adı Family and sub-species (ssp.)	Türkçe adı Turkish name	Renk veren kısımları Dyeing part	Renk Colour	Literatür bildirişleri Literature list
BETULACEAE (Huş ağacı giller)				
<i>Alnus glutinosa</i> Mill.	Kızılağaç Common alder	Ağaç kabuğu Wood bark	Sarı, kahve, siyah Yellow, brown, black	Harmancıoğlu, 1955; Adrosko, 1971; Grierson, 1989
CUPRESSACEAE (Servigiller)				
<i>Juniperus communis</i> L.	Ardıç Common juniper	Meyveler Fruits	Sarı Yellow	Rodale's, 1987; Grierson, 1989
		Ağaç kabuğu, ince dalları Wood bark, thin branches	Kırmızı/ kahve Red/brown	
ERICACEAE (Fundagiller)				
<i>Arbutus andrachne</i> L.	Sandal ağacı Grecian strawberry tree	Yapraklar ve ince dallar Leaves and thin branches	Açık sarı Light yellow	Anonim, 1991
<i>Erica arborea</i> L.	Beyaz çiçekli funda Tree heather	Yaprak ve dalları Leaf and branches	Sarı, yeşil, kirlili portakal Yellow, green, dark orange	Anonim, 1991
<i>Vaccinium myrtillus</i> L.	Adi yaban mersini Bilberry	Genç filizleri Young shoot	Sarı Yellow	Anonim, 1991; Uğur, 1988; Grierson, 1989
		Meyveleri Fruits	Morumsu kahve Purplish brown	
EUPHORBIACEAE (Sütleşengiller)				
<i>Euphorbia rigida</i> Bieb.	Sütleşen Silver spurge	Bitkinin tamamı Whole plant	Sarı Yellow	Uysal, 1992, Yazıcıoğlu ve Şanlı, 1999; Şanlı ve Yazıcıoğlu, 2003.
<i>Mercurialis perennis</i> L.	Yer fesleğeni Dog's mercury	Toprak üstü kısımları Aerial parts of plants	Sarı Yellow	Grierson, 1989.
FABACEAE (Baklagiller)				
<i>Cercis siliquastrum</i> L.	Erguvan Judas tree	Ağaç kabukları Wood bark	Açık kahverengi Light brown	Eyüboğlu ve ark., 1983.
<i>Lathyrus odorata</i> L.	Mürdümük Sweet Pea	Çiçekleri Flowers	Sarı Yellow	

Çizelge 1. devamı.
Table 1. continued.

Familya ve alt tür adı Family and sub-species (ssp.)	Türkçe adı Turkish name	Renk veren kısımları Dyeing part	Renk Colour	Literatür bildirişleri Literature list
<i>Lotus corniculatus</i> L.	Gazal boynuzu Bird's foot trefoil	Çiçekli toprak üstü kısımları Flowers and aerial parts	Sarı Yellow	Grierson, 1989.
<i>Melilotus officinalis</i> (L.) Lam.	Sarı taş yoncası Yellow sweetclover	Toprak üstü kısımları Aerial parts of plant	Sarı Yellow	Baylav, 1963.
<i>Trifolium pratense</i> L.	Çayır tırıflı Red clover	Çiçekleri Flower	Sarı Yellow	Grierson, 198.9
FAGACEAE (Kayingiller)				
<i>Quercus cerris</i> L.	Türk meşesi Turkey oak	Yaprakları, ağaç kabuğu, meyvesi Leaves, wood bark, fruits	Kahve, siyah Brown, black	Eyüboğlu ve ark., 1983.
<i>Quercus infectoria</i> Oliv.	Mazi meşesi Dyer's oak	Yaprakları, ağaç kabuğu, meyvesi Bark, fruits	Kahve, siyah Brown, black	Eyüboğlu ve ark., 1983.
<i>Quercus petraea</i> (Matusch) Lieb.	Sapsız meşe Sessile oak	Ağaç kabuğu ve meyvesi Wood bark and fruits	Kahve, siyah Brown, black	Grierson, 1989.
<i>Quercus robur</i> L.	Saplı meşe Pedunculat e oak	Ağaç kabuğu ve meyvesi Wood bark and fruits	Kahve, siyah Brown, black	Grierson, 1989.
GERANIACEAE				
<i>Geranium sp.</i>	Turna gagası Geranium	---	Siyah Black	Baytop, 1997.
HYPERICACEAE (Binbirdelikotugiller)				
<i>Hypericum calycinum</i> L.	Koyun kıran Aaron's beard	Çiçekli toprak üstü kısımları Flowers and aerial parts	Sarı Yellow	
<i>Hypericum empetrifolium</i> Willd.	Sarı püren -	Çiçekli toprak üstü kısımları Flowers and aerial parts	Sarı Yellow	Uslu, 1982; Rodale's, 1987; Anonim, 1991.
<i>Hypericum perforatum</i> L.	Binbirdeli k otu St. John's wort	Çiçekli toprak üstü kısımları Flowers and aerial parts	Sarı, yeşil, kırmızı, siyah Yellow, green, red, black	Uslu, 1982; Anonim, 1991.

Çizelge 1. devamı.
Table 1. continued.

Familya ve alt tür adı Family and sub-species (ssp.)	Türkçe adı Turkish name	Renk veren kısmıları Dyeing part	Renk Colour	Literatür bildirişleri Literature list
<i>Hypericum triquetrifolium Turra.</i>	Pırpır otu Curled- leaved St. John's wort	Çiçekli toprak üstü kısmıları Flowers and aerial parts	Sarı, yeşil, kırmızı, siyah Yellow, green, red, black	Öztürk ve Aksoy, 2000.
JUGLANDACEAE (Cevizgiller)				
<i>Juglans regia L.</i>	Adi ceviz Walnut	Kök, ağaç, yeşil dış meyve kabukları, yaprakları Root, wood outer bark, pericarp of fruits, leaves	Koyu kahve, siyah Dark brown, black	Öztürk, 1982; Anonim, 1991.
LAMIACEAE (Ballıbabagiller)				
<i>Mentha pulegium L.</i>	Yarbuş Pennyroyal	Bitkinin tamamı Whole plant	Sarı, siyahi yeşil Yellow and black-green	Korur, 1937; Harmancıoğlu; 1955; Eyüboğlu ve ark., 1983.
<i>Salvia officinalis L.</i>	Tıbbi adaçayı Sage	Gövdesi, yaprakları Stem, leaves	Sarı, yeşil gri Yellow, greenish yellow	Uslu, 1982; Anonim, 1991.
LEGUMINOSAE Bkz: FABACEAE				
<i>Genista tinctoria L.</i>	Boyacı katırtırnağı Dyer's greenwood	Çiçekleri, sapları, genç filizleri Flowers, axis, young shoots	Sarı Yellow	
<i>Spartium junceum L.</i>	İspanyol katırtırnağı Spanish broom	Çiçekleri, sapları, genç filizleri Flowers, axis, young shoots.	Sarı Yellow	Anonim, 1947.
LILIACEAE (Zambakgiller)				
<i>Allium cepa L.</i>	Soğan Onion	Kurutulmuş kök dış yaprakları Dried outer leaves of roots	Sarı Yellow	Enez, 1987; Kayabaşı ve ark., 2000.
LYTHRACEAE				
<i>Lythrum salicaria L.</i>	Kırmızı Hevhulma Purple Loosestrife	Çiçekli Toprak Üstü Kısmıları Flowers And Aerial Parts	Kahverengi (Tetra), Siyah Brown (Tetra), Black	Grierson, 1989.

Çizelge 1. devamı.
Table 1. continued.

Familya ve alt tür adı Family and sub-species (ssp.)	Türkçe adı Turkish name	Renk veren kısmımları Dyeing part	Renk Colour	Literatür bildirişleri Literature list
MALVACEAE (Mersingiller)				
<i>Malva sylvestris</i> L.	Büyük ebegümeci Common mallow	Yaprakları Leaves	Yeşil Green	Korur, 1937.
MYRTACEAE (Mersingiller)				
<i>Eucalyptus camaldulensis</i> Dehn.	Okaliptus ağacı River red- gum	Yaprakları, ağaç kabukları Leaves, wood barks	Yeşil, kahverengi Green, brown	Eyüboğlu ve ark., 1983.
<i>Myrtus communis</i> L.	Murt Myrtus communis	Toprak üstü kısmımları Aerial parts of plants	Koyu sarı, koyu kahve Dark yellow, dark brown	Öztürk, 1997; Anonim, 1991.
OLEACEAE (Zeytingiller)				
<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Dişbudak Ash	Çiçekleri, yaprakları, ağaç kabuğu Flowers, leaves, wood bark	Sarı/yeşil Yellow/green	Grierson, 1989.
<i>Ligustrum vulgare</i> L.	Kurtbaharı Wild privet	Meyveleri Fruits	Mavi, turkuaz Blue, turquase	Adrosko; 1971; Anonim, 1971 / 72 / 73; Grierson, 1989.
		Yaprakları Leaves	Sarı Yellow	
<i>Olea europaea</i> var. <i>Europaea</i> L.	Zeytin Olive tree	Yaprakları Leaves	Sarı, yeşil Yellow, green	Anonim, 1991.
<i>Phillyrea latifolia</i> L.	Akça kesme Mock privet	Yaprakları, taze sürgünleri Leaves, fresh shoots	Yeşilimsi gri Greenish gray	Anonim, 1991.
PAPAVERACEAE (Gelincikgiller)				
<i>Papaver rhoeas</i> L.	Gelincik Corn poppy	Taç yaprakları Petals	Gri Gray	Uslu, 1982.
PINACEAE				
<i>Pinus brutia</i> Ten.	Kızılçam Turkish pine	Kozalakları Cones	Kırmızımsı sarı Reddish yellow	Uslu, 1982.
		Ağaç kabukları Wood barks	Soluk kırmızı Pale red	Duran, 1992.

Çizelge 1. devamı.
Table 1. continued.

Familya ve alt tür adı Family and sub-species (ssp.)	Türkçe adı Turkish name	Renk veren kısımları Dyeing part	Renk Colour	Literatür bildirişleri Literature list
POLYGONACEAE (Çobanedeğneğigiller)				
<i>Polygonum belardii</i> L.	Süpürge Knotweed	Toprak üstü kısımları Aerial parts of plant	Fıstık yeşilimsi sarı Greenish yellow of peanut	Korur, 1937.
<i>Rumex acetosella</i> L.	Küçük kuzu kulağı Sheep sorrel	Kökleri Roots	Zeytin sarısı Olive yellow	Anonim, 1947; Grierson, 1989.
<i>Rumex crispus</i> L.	Kıvrıkcık labada Curly dock	Kök ve kızarmış tohumları Root and ?	Koyu kahve, kırmızı Dark brown, red	Grierson, 1989.
POLYPODIACEAE				
<i>Polypodium vulgare</i> L.	Adi eğrelti Common polypody	Toprak üstü kısımları Aerial parts of plant	Sarı Yellow	Grierson, 1989.
<i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn	Kartal eğreltisi Bracken fern	Ekin başları, kökleri, taze dal ve yaprakları Head of inflorescens, roots, fresh shoot and leaves	Sarı, nefli yeşil Yellow, dark green	Grierson, 1989.
PUNICACEAE (Nargiller)				
<i>Punica granatum</i> L.	Nar Pomegranate	Meyve ve gövde kabukları, çiçekleri Fruit and stem barks, flowers	Kızıl sarı, siyah Reddish yellow, black	Korur, 1937; Harmancıoğlu, 1955; Baylav, 1963; Uslu, 1982; Enez, 1987; Uğur, 1988; Anonim, 1991; Bayatlı, 1991; Gündüz, 1993.
RANUNCULACEAE				
<i>Ranunculus arvensis</i> L.	Tarla düğün çiçeği Corn buttercup	Çiçekleri Flowers	Sarı Yellow	Grierson, 1989.
ROSACEAE (Gülgiller)				
<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	Kırmızı alıç Hawthorn	Gövde kabuğu, çiçekleri, meyveleri Stem bark, flowers, fruits	Sarı, gülkurusu Yellow, dark rose	Grierson, 1989.

Çizelge 1. devamı.
Table 1. continued.

Familya ve alt tür adı Family and sub-species (ssp.)	Türkçe adı Turkish name	Renk veren kısımları Dyeing part	Renk Colour	Literatür bildirişleri Literature list
<i>Malus sylvestris</i> (L.) Mill.	Yabani elma Crab apple	Ağaç kabuğu Wood bark	Sarı, zeytin yeşili Yellow, olive green	Eyüboğlu ve ark., 1983.
<i>Prunus amygdalus</i> L.	Badem Almond	Yaprakları Leaves	Sarı Yellow	Grierson, 1989.
<i>Prunus avium</i> L.	Kiraz Sweet cherry	Yaprakları Leaves	Haki, kahve khaki, Brown	Korur, 1937.
		Meyveleri Fruits	Menekşe	
<i>Prunus spinosa</i> L.	Çakal eriği Blackthorn	Ağaç ve dal kabukları, çiçekleri Wood and barks of tree, flowers	Sarı/portak al/kahve Yellow/ orange/bro wn	Anonim, 1971/72/73; Öztürk, 1988; Grierson, 1989; Gündüz, 1993.
<i>Pyrus cydonia</i> L.	Ayva Quince	Yaprakları, dalları Leaves, branches	Kahvereng i Brown	Harmancıoğlu, 1955; Eyüboğlu ve ark., 1983.
<i>Sorbus aucuparia</i> L.	Yabani üvez Mountain ash	Yaş ve olgun meyveleri Wet and developed fruits	Açık kahverengi Light brown	Grierson, 1989.
RUBIACEAE (Kökboyasıgiller)				
<i>Galium aparine</i> L.	Çoban süzeği Bedstraw	Kökleri Roots	Kırmızı Red	Aytaç, 1998.
<i>Galium verum</i> L.	Sarı yoğurt otu Lady's bedstraw	Yaprakları, dallar Leaves, branches	Sarı Yellow	Grierson, 1989.
		çiçekleri, flowers, Kökleri Roots	Kırmızı Red	
<i>Rubia tinctorum</i> L.	Kökboya Madder	Kökleri Roots	Sarı, kırmızı Yellow, red	Eşberk, 1947; Thompson, 1986; Enez, 1987; Eren, 1977.
<i>Sherardia arvensis</i> L.	Tarla kökboyası Blue field madder	Kökleri Roots	Kırmızı Red	Grierson, 1989.

Çizelge 1. devamı.

Table 1. continued.

Familya ve alt tür adı Family and sub-species (ssp.)	Türkçe adı Turkish name	Renk veren kısmı Dyeing part	Renk Colour	Literatür bildirişleri Literature list
SALIACEAE				
<i>Salix alba</i> L.	Ak söğüt White willow	Ağaç kabukları Wood bark	Sarı, kahve, siyah Yellow, brown, black	Grierson, 1989.
SCROPHULARIACEAE (Sırcıotugiller)				
<i>Digitalis purpurea</i> L.	Kırmızı yüksük otu Foxglove	Toprak üstü kısmı Aerial parts of plant	Sarı, yeşil Yellow, green	Enez, 1987; Grierson, 1989.
<i>Verbascum orientale</i> Bieb.	Sığırkuyruğu Mullein	Çiçekli toprak üstü kısmı Flowers and aerial parts	Sarı Yellow	Uysal, 1991.
<i>Verbascum xanthophoeniceum</i> L.	Sığırkuyruğu Mullein	Çiçekli toprak üstü kısmı Flowers and aerial parts	Sarı Yellow	Uysal, 1991.
TAXACEAE (Porsukgiller)				
<i>Taxus baccata</i> L.	Porsuk Yew	Yaprakları, iç odun kısmı Leaves, inner wood	Soluk portakal Pale orange colour	Eyüboğlu ve ark., 1983; Grierson, 1989.
		İnce dalları, gövde kabuğu Thin branches, stem bark	Kızıl kahve, açık gülkurusu Reddish brown, light dry rose	
URTICACEAE (Isırgangiller)				
<i>Urtica dioica</i> L.	Büyük ısırgan Stinging nettle	Toprak üstü kısmı Aerial parts of plant	Zeytin,sarı Olive, yellow	Grierson, 1989.
VERBENACEAE (Mineçiçeğigiller)				
<i>Vitex agnus castus</i> L.	Hayıt Chaste tree	Kökleri, yaprakları , genç dalları Roots, leaves, young branches	Sarı Yellow	Eşberk, 1939; Uslu, 1982; Eyüboğlu ve ark., 1983; Enez, 1987.
VITACEAE (Asmagiller)				
<i>Vitis vinifera</i> L.	Asma Grape	Yaprakları Leaves	Sarı, yeşil Yellow, green	Bayatlı, 1957.
ZYGOPHYLLACEAE				
<i>Peganum harmala</i> L.	Üzerlik Otu Syrian Rue	Tohumları Seeds	Sarı, Kırmızı Yellow, Red	Uslu, 1982.

LİTERATÜR LİSTESİ

- Adrosko, R. J. 1971. Natural Dyes and Home Dyeing, New York.
- Aksoy, A., A. Aytaç. 2004. Çanakkale “Ayvacık yöresi halıları ve karasulu seccadeye dair”, Türk Dünyası Tarih Kültür D, 208: 15-19.
- Anderson. 1998. June., Return To Tradition, USA.
- Anonim. 2003. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Listesi Çalışmaları. 10 No’lu Tanıtım Broşürü.
- Anonim. 1971/72/73. A Golden Hands Pattern Book Handcrafts., United States.
- Anonim. 1947. Yünleri nebatlarla boyama reçeteleri., Karınca Kooperatif Dergisi, 13, 122: 16-17.
- Anonim. 1991. T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük Sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü, Bitkilerden Elde Edilen Boyalarla Yün Liflerinin Boyanması, Ankara.
- Arlı, M., N. Kayabaşı ve Z. Erdoğan. Kilim ipliklerinin boyanmasında kullanılan bazı bitkiler, 1. Uluslararası Eşme Kilim Festivali, Türkiye’de Kilimciliğin Üretim ve Pazarlama Sorunları Sempozyumu, Ankara: 197-
- Aytaç, A. 1999. Değişik miktardaki *Galium verum L.* bitkisi ile farklı mordan maddeleri oranlarının yün halı ipliğinin boyanmasında renk oluşumuna ve haslık derecelerine etkisi, 2000’li Yıllarda Türkiye’de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildiri Notları İzmir : 66-74.
- Bayatlı, O. 1957. Bergama’da dokumacılık, Türk Etnografya D, 2, 53-55.
- Baykara, T. 1998. Kökboya, Arış, 1 (4): 64-71.
- Baykara, T. 1964. Kökboya, İ. Ü Coğrafya Enstitüsü D, 7, 14: 221-226.
- Baylav, N. 1963. Türkiye’nin boya bitkileri ile Türkiye’de kullanılmış olan yabancı memleket boya bitkileri ve boyaları, Türk Sanatı ve Tarihi Araştırmaları ve İncelemeleri, 1, 732-744.

- Davis, P. H. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol. 1-9. Edinburg., (1965-1985).
- Davis, P. H. 1988. Flora of Turkey and the East Aegean Islands (supplement). Vol. 10. Edinburg.
- Deniz, B. 2005. Ayvacık Yöresi Düz Dokuma Yaygılarının Tarihçesi. Kale Kültür Dergisi ISSN: 1305-9785 Sayfa 28-32.
- Duran, K. 1992. Yünün kızılçam (*Pinus brutia*) kabuğu ile doğal olarak boyanması üzerine bir araştırma, Tekstil ve Konfeksiyon, 2, (16): 428-434.
- Enez, N. 1987. Anadolu'da Yün Boyamacılığında Kullanılmış Olan Bitkiler ve Doğal Boyalarla Yün Boyamacılığı İstanbul.
- Eren, N. 1977. Antalya bölgesinde bitkisel boyacılık, Türk Etnografya D, 16: 43-57.
- Eşberk, T. 1945. Kökboya (*Rubia tinctorium*), A. Ü. Yüksek Ziraat Enstitüsü D, 42: 376-384.
- Eşberk, T. 1947. Yurdumuzda yetişen boya bitkilerinden köy sanatlarında faydalanma usulleri: Kökboya, Türk Tekstil Mecmuası , 4: 11-13.
- Eşberk, T. 1939. Türkiye'de Köylü El Sanatlarının Mahiyeti ve Ehemmiyeti, Ankara.
- Eşberk, T. ve M. Harmancıoğlu. Bazı Bitki Boyalarının Haslık Dereceleri, A.Ü. Ziraat Fakültesi, 1952 yılı, Fasikül 4'den ayrı basım, 346-351.
- Eşberk, T. ve M. Harmancıoğlu. "Ceviz", A. Ü. Ziraat Fakültesi 1952 Yılı Fasikül 1'den Ayrı Basım, 42-50.
- Eşberk, T. ve Ö. Köşker. Kökboya (*Rubia tinctorium L.*), Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü D, 4, 1 (7): 376-384.
- Eyüboğlu, Ü., I. Okaygün ve F. Yaraş. 1983. Doğal Boyalarla Yün Boyama (Uygulamalı ve Geleneksel Yöntemler), İstanbul.
- Grae. I. 1974. Nature's Colors - Dyes from Plants, New York.
- Grierson, S. 1989. The Colour Cauldron, Scotland.

- Gündüz, İ. 1993. Karapınar El Dokumaları ve Kökboyacılık, Konya.
- Güngör, H. 1984. Çanakkale Bölgesi Halıları, İstanbul.
- Harmancıoğlu, M. 1955. Türkiye’de Bulunan Önemli Bitki Boyalarından Elde Olunan Renklerin Çeşitli Müessirlere Karşı Yün Üzerinde Haslık Dereceleri, Ankara.
- Hedrick, U. P. 1972. Sturtevant's Edible Plants of the World, New York.
- Holtom, J., and W. Hylton. 1979. Complete Guide to Herbs, Rodale Pres.
- Karadağ, R. 1997. Türk halı, kilim ve kumaşlarında kullanılan doğal boyar maddeler, Arış, 1, 2: 38-51.
- Karamanoğlu, K. 1977. Farmasotik Botanik, Ankara.
- Kayabaşı, N. ve H. S. Şanlı. 2000. Soğan Kabuklarının Bitkisel Boyacılıkta Kullanımı, Türk-Koop Ekin Dergisi, 4, 14: 99-103.
- Kayabaşı, N., S. Etikan ve H. S. Şanlı. 1999. Yün halı iplerinin mordan ile işlem görme şeklinin bazı bitkilerin renkleri ve haslıkları üzerine etkisi, 2000’li Yıllarda Türkiye’de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu, İzmir: 138-148.
- Kayabaşı, N., S. Etikan ve H. S. Şanlı. 2000. Havaciva ve Labada Bitkilerinden Elde Edilen Renklerin Işık ve Sürtünme Haslıkları Üzerine Bir Araştırma, 100. Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Ziraat Bilimleri Dergisi, 10 (1): 7-10.
- Khanna, P., and E. M. Dedhia. 1999. Natural colour from ratanjot and eucalyptus leaves, Colourage, XLVI, 10: 25-28.
- Korur, N. R. 1937. Türkiye’de Nebati Boyalar, Ankara.
- Köşker, Ö. 1945. Kadın tuzluğu, Matematik ve Tabiat Bilimleri D, 5: 29-32.
- Köşker, Ö. 1945. Debbağ sumacı, Matematik ve Tabiat Bilimleri D, 9: 25-27.
- Köşker, Ö. 1945. Kökboya, Matematik ve Tabiat Bilimleri D, 4: 29-32.

- Macintyre, D. 1999. The role of Scottish native plants in natural dyeing and Textiles, MSc thesis, University of Edinburgh, Institute of Ecology and Resource Management.
- Mert, H. H., S. Başlar ve Y. Doğan. 1992. Doğal boya eldesinde kullanılan bazı bitkiler, Çev-Kor, 2 (5): 14-17.
- Moerman, D. 1998. Native American Ethnobotany, Oregon.
- Oğuz, G. ve A. Yayıntaş. 1987. Park ve Bahçelerimizin Süs Bitkileri, İzmir.
- Öztürk, İ. 1997. Doğal Bitkisel Boyalarla Yün Boyama, Ankara.
- Öztürk, İ. 1987. Ege Bölgesi Halı Üretim Merkezleri ve El Halılarının Üretim ve Pazarlama Sorunları, Türk Folkloru Belleten D., 367-374.
- Öztürk, İ. 1988. El halıcılığı ve bitkisel boyamacılıkta bölgesel bir örnek, Folklor ve Etnografya Araştırmaları, 267-274.
- Öztürk, İ. 1982. Bitki boyaları üzerine birkaç not ve Yenikent köyünden boyama örnekleri, Türk Etnografya D, 17: 49-58.
- Öztürk, İ. ve A. Aksoy. 2000. Kantaron (*Hypericum triquetrifolium.Turra*) bitkisinden elde edilen renkler ve bu renklerin yün halı iplikleri üzerindeki ışık ve yıkama haslıkları, A.Ü, Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri D, 6 (1): 110-115.
- Rodale's Illustrated Encyclopedia of Herbs, Pennsylvania, 1987.
- Robinson, S. 1969. A History of Dyed Textiles, Chatham.
- Seventekin, N. 1989. Yağcıbedir halılarında kullanılan doğal boyar maddelerin özellikleri, Tekstil Teknik D, 5 (55): 92-97.
- Seventekin, N. ve T. Gülümser. 1987. Doğal boyar madde kaynağı olan ceviz ağacı yaprakları ve meyve kabukları ile yün liflerinin boyanması, Tekstil Teknik D, 3, 28: 51-54.
- Şanlı, H. S. ve Y. Yazıcıoğlu. 2003. Asma, Sığırkuyruğu ve Yarpuz Bitkileriyle Boyanmış Yün Halı İpliklerinin Kopma Mukavemetleri, Tarım Bilimleri Dergisi, 9,1.

- Thompson, J. 1986. Dobag (A return to tradition), Hali, The International Magazine of Antiques, Carpets and Textiles, 30: 14-21.
- Uğur, G. 1988. Türk Halılarında Doğal Renkler ve Boyalar, Ankara.
- Uğur, G. 1985. Çanakkale ilinde köy halıları, Türkiyemiz D., 45: 18-25.
- Uğurlu, S. S. 1996. Ayvacık halıları, Art-Decor D., 38 (5): 242-246.
- Uslu, M. 1982. Bodrum'un dokumacılık ve boyacılığı, 2. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri, İzmir: 356-377.
- Uysal, İ. 1991. Çanakkale ilindeki bazı boya bitkilerinin morfolojisi, kronolojisi ve boyamacılıkta kullanılması, T. Ü. Çanakkale Eğitim Yüksekokulu Araştırma D, 2 (1): 65-103.
- Wasserman, T. E., and J. Hill. 1981. Bolivian Indian Textiles (Tradational Designs and Costumes) NewYork.
- Wigginton, E. 1973. Foxfire 2, New York.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Z. Erdoğan. 1995. Yün halı ipliklerinin ceviz (*J. regia*) yaprağı ile verdikleri renkler ve bu renklerin ışık haslıkları, Türkiye Kilimciliğinin Üretim ve pazarlama Sorunları Sempozyumu, Ankara: 205-212.
- Yazıcıoğlu, Y. ve S. Şanlı. 1999. Sütleğen Bitkisinden Değişik Mordanlar ve Mordanlama Yöntemleri İle Elde Edilen Renkler ve Bu Renklerin Bazı Haslık Değerleri, 2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri, İzmir: 290-298.
- Yazıcıoğlu, Y., S. Şanlı ve Z. Tezel. 1999. "Doğal boyalarla boyanmış ilmelik yün halı ipliklerinin kopma mukavemetleri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma, 2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu, İzmir: 290-298.